

мовою, знижує рівень тривожності та створює сприятливе освітнє середовище для розвитку комунікативної компетентності.

Науковці наголошують, що ігрові технології не лише формують мовленнєві навички, а й сприяють всебічному особистісному розвитку молодших школярів, зокрема їхніх соціальних, емоційних та когнітивних здібностей. Таким чином, використання ігрових методів у компетентісно орієнтованому навчанні іноземних мов є ефективним підходом до вдосконалення комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Калініна Л. В. Використання ігрових методів у навчанні іноземної мови молодших школярів. *Іноземні мови*. 2015. № 3. С. 40–44.
2. Близнюк О. І. Ігри у навчанні іноземних мов. 2018. 80 с.
3. Кодлюк Я. П. Дидактика початкової школи: практичний курс. 160 с.
4. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі. 2005. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФЕНОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Кудрявець Наталія Сергіївна,

здобувач магістерського рівня вищої освіти
1 курсу Навчально-наукового інституту
педагогіки і психології Глухівського НПУ
імені Олександра Довженка.

*Науковий керівник: Мозуль Ірина
Вікторівна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики
початкової освіти Глухівського НПУ імені
Олександра Довженка*

Ключові слова: фенологічні спостереження, урок, природнича освітня галузь, навчання, молодші школярі, початкова школа.

Початкова школа не лише покликана донести до учнів ґрунтовні та фундаментальні знання, а й повинна забезпечувати різнобічний розвиток індивідуальності кожної дитини на основі виявлених задатків і здібностей, прививати свідоме ставлення до праці, здійснювати патріотичне, естетичне, моральне виховання, розвивати практичні вміння та різноманітні навички для того, щоб учні прагнули до самостійного оволодіння знаннями, виявляли інтерес до дослідницької діяльності тощо [3].

Проблема спостережень, розвиток спостережливості привертала увагу різних вчених. Основи розвитку спостережливості в молодших школярів розглядалася в дослідженнях А. П. Аристова, Ю. К. Бабанського, А. К. Маркової, Н. П. Морозової, М. М. Поташник, І. Ф. Харламова, Т. М. Шамового, Г. І. Щукіної та ін. Можливості екскурсій у формуванні спостережливості представлені у роботах А. Д. Даринського, І. Б. Дуденко, П. В. Іванова, З. А. Клепініної, А. А. Плешакова, Н. Л. Панченко, В. М. Пакулова, І. Т. Суравеґіної та ін.

Різноманітні підходи свідчать про єдність розуміння спостереження як активної форми пізнання навколишньої дійсності, що має на меті нагромадження фактів,

початкових уявлень про об'єкти та явища, внаслідок чого воно може розглядатися як психічний процес, як пізнавальна діяльність і як метод навчання [7].

Питання щодо проведення спостережень учнями початкової школи та ролі вчителя в організації такої роботи завжди приділяють велику увагу педагоги та методисти. О. Я. Савченко зазначає, що вивчення природознавчого матеріалу, спостереження за природою, всі різновиди роботи, які пов'язані з цим, допомагають розвитку дитини, розуміти навколишній світ і встановлювати взаємозв'язки між предметами та явищами природи [6].

Спостережливість – важлива риса особистості, яка впливає на структуру й зміст психічних процесів, оскільки спостережлива дитина глибше мислить, більше сприймає й розуміє. Це полегшує засвоєння знань і умінь, забезпечує позитивні емоції, кращі результати в навчанні, розвиває пізнавальні інтереси, впливає на поведінку. Спостережлива дитина бачить, чує та помічає все нове, що торкається її слуху та зору: приліт пташок навесні, політ перших метеликів, рослини, що зацвітають навесні тощо. Учень, в якого не розвинена спостережливість, проходить повз ці явища й не помічає їх. Через це, виховання в учнів спостережливості, уваги до навколишньої природи має велике значення [9].

Спостережливість формується в різних видах діяльності. Під час формування спостережливості потрібно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини (рівень її пізнавальної активності, риси характеру, тип нервової системи й темпераменту, спрямованість інтересів тощо).

Психолог П. Блонський вважав, що формування спостережливості буде ефективним, якщо попередньо учнів ознайомити з матеріалом, який буде спостерігатися, скласти план спостереження, зацікавити дітей роботою, щоб вони прагнули до того, щоб усе добре побачити, осмислити й засвоїти [2].

З точки зору педагогіки, спостереження – це метод пізнавальної діяльності, що опирається на роботу органів чуття людини (слуху, зору, нюху, смаку, дотику). Якщо діти сприймають звуки: шелест трави, шум вітру в лісі, в полі, голос птахів; відчувають долонями гладкість кори тополі чи сосни, шороховатість кори старої ялини чи берези; сприймають фарби осені, їх багатоклірну різноманітність, тонкості відтінків осіннього неба, лісу тощо; сприймають різноманітні аромати: запах трави, хвої, листя, ягід, плодів, то ці відчуття надовго відкладуться в їхній пам'яті.

Спостереження як один із основних методів вивчення природи описане в працях відомих педагогів К. Д. Ушинського, О. Я. Герда, В. П. Вахтерова, Л. С. Севрука та ін. Вони наголошують на тому, що в процесі цілеспрямованого сприймання предметів і явищ навколишньої дійсності, уточнюються відмінні ознаки й зміни, що відбуваються в природних об'єктах. Спостереження спрямовані на розширення в дітей уявлень про навколишній світ, на розвиток уяви та естетичного сприймання навколишнього, вироблення позитивної системи цінностей і установок у ставленні до природи, на виховання екологічної етики, розуміння власних складних взаємозв'язків із природою. Саме на цій основі формуються поняття, практичні уміння й навички. Отже, спостереження – це цілеспрямовано організоване відображення світу, яке надає первинний матеріал для наукового дослідження й пошуку [10]. Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності, яке підпорядковане конкретно визначеним цілям і вимагає вольових зусиль [1].

Процес пізнання дитиною навколишнього середовища розпочинається емоційним чуттєвим сприйняттям, що ґрунтується на безпосередньому сприйнятті об'єктів і явищ органами чуттів. Методичні прийоми спостережень визначаються на психологічному рівні через емоційне переживання, сприйняття, стійку увагу, що, у свою чергу, сприяє формуванню вміння спостерігати. Спостерігати – означає не лише дивитися на предмет

(об'єкт), а й бачити його відмінні ознаки, властивості, риси, що допомагають формувати уявлення. Спостереження – це дослідження, під час яких особистість веде візуальний контроль за об'єктом, дозволяючи подіям розгортатися природним шляхом і відзначаючи будь-які зміни. Результат роботи фіксується на носії інформації для подальшого аналізу. Вести спостереження можна без обладнання, із застосуванням спеціальних засобів.

Компоненти структури спостереження (за Т. Байбарою):

- 1) цілі спостереження;
- 2) план спостереження;
- 3) безпосереднє цілеспрямоване сприймання предметів і явищ природи;
- 4) висновки спостережень [1].

Розрізняють *фенологічні* та *метеорологічні спостереження*. Вони передбачають аналіз спостережень за явищами природи, пов'язаними з сезонними змінами кліматичних умов протягом року.

Фенологічні спостереження прості, не потребують складного обладнання й цілком доступні кожному, їх можна вести як в одноденних, так і в багатоденних походах. Та найцінніші результати фенологічних спостережень тоді, коли є можливість тривалий час спостерігати за тими самими об'єктами протягом року. Зібрані в таких походах і на екскурсіях відомості разом з даними про метеорологічні явища дають змогу говорити про особливості місцевого клімату й погоди. Фенологічні спостереження доцільно вести якомога частіше, особливо навесні, найкраще – у першій половині дня, у час, коли розцвітає більшість рослин, а тварини найбільш активні. Об'єктами фенологічних спостережень можуть бути тільки здорові, сформовані екземпляри рослин, що не зазнали впливу з боку людини і тварин. Фенологічні явища залежать від стану погоди, а тому бажано поєднувати фенологічні спостереження з метеорологічними.

Метеорологічні спостереження – це вимірювання та якісні оцінки таких метеорологічних величин: температура та вологість повітря, швидкість і напрямок вітру, кількість і висота хмар, атмосферний тиск, кількість опадів тощо [4].

Спостереження слід розпочинати з використанням методичних прийомів навчання учнів саме вміння спостерігати. *На першому етапі* під час визначення мети та змісту спостереження дітям потрібно показати, наприклад, роль органів чуття в пізнанні навколишнього світу (тема «Органи чуття – наші помічники»). *Другий етап* – треба обрати об'єкти спостережень. Важливою умовою проведення спостереження є чітка класифікація об'єктів спостережень: на об'єкти неживої і живої природи, і пов'язані з ними – стан тварин, рослин, погоди, водойми тощо. *На третьому етапі* школярам повідомляються завдання, які треба виконати під час проведення спостереження [4].

Спостереження за станом природи дозволяє виявити доступні для учнів взаємозв'язки між об'єктами та явищами. Спостереження дає можливість накопичувати знання, важливий матеріал для узагальнень і стає першою сходинкою пізнання під час використання дослідницького методу. Під час узагальнення, вчителю бажано використовувати дидактичні прийоми, які змусять дітей аналізувати, синтезувати отриману під час спостережень інформацію. Серед таких методичних прийомів: постановка проблеми, виявлення ознак, порівняння, узагальнення, висновки.

Використовуючи інтегрований підхід у навчанні, потрібно реалізовувати спостереження в освітньому процесі на уроках мистецтва, особливо під час виконання замальовок або розфарбовування малюнків, об'єктів і явищ з пам'яті або з природи. Наприклад: «Птахи взимку», «Рослини восени» тощо.

Бесіди за результатами спостережень сприяють розвитку зв'язного мовлення суттєво підвищується ефективність спостережень за умови, якщо учні записують їх результати. З перших днів організації спостережень потрібно навчити дітей прийомів фіксування результатів.

Зміст і терміни проведення спостережень устанавлюються залежно від місцевих умов. Щоб не було розриву між спостереженнями в природі й матеріалом, що вивчається на уроках природничої освітньої галузі, молодші школярі починають вивчати відповідні природні явища тоді, коли фактично починається певна пора року в даній місцевості.

Необхідно підкреслити, що із самого початку навчання спостереження дітей за явищами природи мають організовуватися таким чином, щоб в учнів поступово виникали правильні уявлення про умови життя живих організмів, їхню діяльність і функції. Тривалі спостереження за об'єктами живої природи спрямовані на те, щоб учень отримував знання з самої природи. Для формування в учнів цілісної картини світу, спостереження проводяться систематично й взаємопов'язано. Матеріали, які зібрані учні під час таких послідовних спостережень протягом кількох років, використовуються для складання календаря природи [8].

Спостереження, проведені учнями, учитель може використати на уроках, пояснюючи новий матеріал. Саме спираючись на них, учитель поступово підводить дітей до певних висновків із теми, яка вивчається. «Результати спостережень молодших школярів мають використовуватися на кожному уроці, що не лише конкретизує навчання, але й має велике виховне значення, оскільки діти впевнюються у важливості та необхідності своєї роботи» [8]. Обговорення результатів спостережень учнів дозволяє розвивати їхню пам'ять, увагу, підтримувати інтерес до вивчення та збереження природи.

Молодших школярів необхідно спонукати встановлювати зв'язки між станом живої й неживої природи, між окремими компонентами погоди (наприклад, як впливає хмарність на температуру повітря, як раптові морози впливають на цвітіння рослин, як сонячна або похмура погода впливає на дозрівання хлібів, плодів тощо). Це сприяє усвідомленому розумінню та якісному запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Молодші школярі часто ведуть вільні спостереження. Вони зупиняють свій погляд на тому, що викликало в них якісь думки, почуття, що їм особливо сподобалося, зачепило, уразило. Усе це відображається в їхніх щоденниках спостереження, а потім на уроках діти діляться своїми думками про різноманітні явища в природі, які вони помітили й пережили. Такі спостереження є надзвичайно важливими, оскільки здатність дивуватися – це джерело таланту й знань. Ці спостереження не лише збагачують дитину знаннями, розвивають її мислення, увагу але й формують у неї стійкий інтерес до вивчення природознавства, вони наближають її до такого моменту, коли народжується почуття вдячності за всі таємниці й красоти навколишнього світу, що відкриваються дітям і усвідомлення себе часткою природи.

Протягом I-IV класів число і характер об'єктів спостережень змінюється, що пояснюється збільшенням пізнавальних можливостей молодших школярів. З кожним класом розширюються зміст, обсяг і терміни спостережень, вводяться спостереження, що здійснюються за допомогою пристроїв, збільшується рівень самостійності школярів під час проведення та опису спостережень, знайомство з явищами природи поступово доповнюється з'ясуванням їх взаємозалежностей і причинно-наслідкових зв'язків [8].

Зміст спостережень визначається навчальною програмою й залежить від місцевих факторів (особливостей природи), але існує загальний, обов'язковий для всіх класів мінімум, який включає спостереження за основними об'єктами природи.

Спостереження, що проводяться за кожним окремим об'єктом, необхідно підпорядкувати єдиній вимозі обов'язкового встановлення причинно-наслідкових зв'язків між тілами та явищами, що розглядаються в комплексі (наприклад, залежність стану рослинного світу від змін у неживій природі).

У процесі організації будь-якого з даних видів спостережень потрібно дотримуватися таких дидактичних вимог:

- урахування вікових особливостей, психологічного та індивідуального рівня розвитку дітей, тобто спостереження повинні бути посилені для дітей;
- організація активної пізнавальної діяльності в процесі спостереження;
- показ практичного значення спостережень;
- проводити спостереження треба систематично, послідовно в зв'язку з сезонними особливостями явищ природи;
- особливу увагу слід звертати на місцеві природні умови, рослини, тварини, тобто дотримуватися краєзнавчого принципу;
- фронтальне ознайомлення з прийомами спостереження: фіксування й вивчення об'єкта в єдності його суттєвих і несуттєвих ознак → виділення істотних ознак → фіксування → інтерпретація → висновок;
- послідовність у виробленні умінь спостерігати (тренувальні вправи на приборах, тренування на моделях, розпізнавання умовних знаків і позначень, графічне зображення явищ, що спостерігаються, та їх компонентів, самостійне спостереження, висновки й узагальнення отриманих результатів і їх фіксування);
- виділення суттєвих ознак предмета чи явища;
- чітко обумовлені способи фіксації спостережень у календарях природи і щоденниках спостережень;
- певна підготовка батьків – допомога, яку можуть надати дорослі; їх увага й зацікавленість до дослідження, яке проводить дитина та до його результатів);
- систематизація змісту спостережуваного;
- керівництво учителем діяльністю дітей [5].

З перших днів перебування дітей у школі вчитель повинен допомагати дітям пізнати навколишнє середовище, в доступній формі розкрити складну систему взаємозв'язків предметів і явищ, навчити оберігати й любити природу, навчити розуміти красу природи, розвивати логічне мислення, формувати науковий світогляд. Цієї мети можна досягти завдяки організації систематичних спостережень.

Таким чином, спостереження як найважливіше джерело знань про природу сприяє розвитку в учнів важливих умінь – дивитися й бачити. Розвиваючи в дітей умінь проводити систематичні спостереження, привчаючи їх до постійного спілкування з природою, навколишнім світом, формується їхній інтерес до спостережень, розвивається мислення, мовлення, уява тощо. Спостереження допомагають молодшим школярам не лише правильно й глибоко засвоїти основну інформацію з природознавства, але й полюбити природу, а також сприяють розвитку здібності до її естетичного сприйняття та охорони довкілля.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. К. : Веселка, 1998. 338 с.
2. Біда О. А. Підготовка майбутніх вчителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі : теоретико-методичні засади : монографія. К. : Науковий світ, 2002. 322 с.

3. Дерев'янка А. С., Міронець Л. П. Методика організації фенологічних спостережень з біології рослин. *Природничі науки*. 2018. С. 70–75.
4. Методи формування дослідницької діяльності молодших школярів. URL: file:///C:/Users/Notic/Desktop/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8_6-7.pdf (Дата звернення 08.04.2024 р.).
5. Нарочна Л. К., Ковальчук Г. В, Гончарова К. Д. Методика викладання природознавства. К. : Вища школа, 1990. 302 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К. : Генеза, 2002. 368 с.
7. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : монографія. Київ : К.І.С., 2004. С. 34–47.
8. Смолянюк Н. М. Спостереження як основний метод вивчення природознавства в початковій школі. URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/41372.doc.htm (Дата звернення 08.04.2024 р.).
9. Спостереження – провідний метод вивчення природи. URL: <https://studfile.net/preview/9769698/page:3/> (Дата звернення 08.04.2024 р.).
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.1: Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. К. : Рад. школа, 1976. 654 с.

ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кузняк Софія Андріївна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 року навчання факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка.
Науковий керівник: Войтович Анна Юріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка

Ключові слова: обдарована дитина, НУШ, початкова школа, проблема обдарованості, система роботи з обдарованими дітьми.

Сучасне суспільство безперестанно рухається вперед, що вимагає постійного розвитку всіх аспектів життя суспільства. Метою дослідження є розкриття актуальних проблем обдарованості дітей та узагальнення теоретичних і практичних аспектів роботи з обдарованими дітьми початкової школи. Закон України «Про освіту» та Концепція НУШ розглядають питання щодо забезпечення всебічного розвитку індивідуальності школяра, в основі процесу якого лежать його задатки, здібності й таланти.

Здійснювати вплив на обдаровану особистість необхідно з різних сторін, крім того потрібно мати для цього значну кількість ідей. Забезпечення зазначених умов підвищить мотивацію учнів до самовдосконалення й саморозвитку, а також удосконалив творчу компетентність особистості школяра.